

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

О.Ю. Древаль, канд. екон. наук, доцент;

І.В. Грищенко, аспірантка,

Сумський державний університет, м. Суми

Стаття присвячена теоретико-методичним засадам формування організаційно-економічного механізму управління економічним потенціалом регіону з урахуванням вимог еколого-економічної безпеки.

Ключові слова: економічний потенціал, еколого-економічна безпека, організаційно-економічний механізм, управління, регіон.

Статья посвящена теоретико-методическим основам формирования организационно-экономического механизма управления экономическим потенциалом региона с учетом требований эколого-экономической безопасности.

Ключевые слова: экономический потенциал, эколого-экономическая безопасность, организационно-экономический механизм, управление, регион.

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в умовах інтернаціоналізації комерційно-господарської діяльності та посилення негативного антропогенного впливу на навколишнє природне середовище виникає об'єктивна необхідність розроблення дієвого механізму управління економічним потенціалом регіону з урахуванням вимог його еколого-економічної безпеки.

Проблемам урахування екологічного фактора при оцінці економічного потенціалу регіону присвячені численні праці вітчизняних та зарубіжних авторів, таких як О. Балацький [16, 19], Б. Бачевський [1], А. Бохан [4], В. Железняк [5], А. Жулавський [6], І. Заблудська [1], П. Іванюта [7], Н. Карасва [17], В. Кислий [16], Р. Корпан [17], Є. Лапін [16, 19], Н. Малиш [9, 10], Л. Мельник [16, 19], І. Недін [17], Л. Огарок [12], О. Решетняк [1], О. Теліженко [16, 19], Є. Хлобистов [18], І. Частоколенко [17], Л. Шило [5], Z. Griliches [20] та ін. Разом з тим недостатньо розробленими є науково-методичні підходи до формування організаційно-економічного механізму управління економічним потенціалом регіону з урахуванням вимог еколого-економічної безпеки та оцінки економічного ефекту від його впровадження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основною метою дослідження є аналіз теоретичних та науково-методичних положень щодо управління економічним потенціалом регіону з урахуванням вимог його еколого-економічної безпеки. Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання: провести аналіз взаємозв'язків між елементами екологічної та соціально-економічної підсистем регіону; дослідити необхідність побудови організаційно-економічного механізму управління економічним потенціалом регіону з урахуванням вимог еколого-економічної безпеки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати проведеного дослідження показали, що в сучасній економічній системі в умовах глобалізації та інтернаціоналізації економіки необхідно намагатися досягти такого стану, при якому вплив будь-якої економічної діяльності не виходить за рамки обмежень еколого-економічної безпеки. В цих умовах виникає необхідність використання такого економічного показника, який дає можливість одночасно охарактеризувати як сучасний стан взаємозв'язків соціально-економічної та екологічної підсистем регіону, так і побудувати достовірну модель їх розвитку на перспективу. На нашу думку, як економічне поняття, що характеризує здатність соціально-економічної та екологічної підсистем регіону до розвитку у заданому напрямку, їх здатність забезпечувати досягнення певних результатів в існуючих умовах та рівень використання цієї здатності може бути використано таке поняття, як «економічний потенціал регіону», під яким, з позицій системного підходу, розуміють «економічну характеристику території... складну, динамічну, поліструктурну систему можливостей і здібностей, породжених регіональною системою» [16, с. 205].

Слід зауважити, що в сучасних умовах господарювання спостерігається інтенсифікація взаємозв'язків між екологічною та соціально-економічною підсистемами регіону. В зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність побудови стратегії регіонального розвитку, виходячи з порівняння стійкості екологічної підсистеми до антропогенного навантаження та величини такого навантаження.

Важливі для України проблеми, пов'язані із взаємозв'язком між економічним зростанням та станом довкілля, визначені у «Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» [15]. У відповідності до затверджених Верховною Радою України «Основних напрямів державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [14] сучасну екологічну ситуацію в Україні визнано кризовою та окреслено основні напрями її поліпшення.

Н.А. Малиш [9, с. 3] вважає, що визначення екологічної ситуації в Україні кризовою зумовлено рядом факторів: 1) слабким контролем за використанням природно-ресурсного потенціалу; 2) низьким рівнем екологічної безпеки суб'єктів природокористування; 3) екстенсивним характером суспільно-виробничої

діяльності; 4) надвисоким ступенем зношення основних фондів; 5) недостатнім обсягом інвестицій у розвиток прогресивних виробничих та природоохоронних технологій.

Україна є невід'ємною частиною світової соціально-економічної системи, діяльність якої базується на необмеженому використанні природних ресурсів у господарському обігу, що призводить до забруднення довкілля та виснаження природно-ресурсного потенціалу країни, сприяє поглибленню екологічної кризи, появи перед Україною глобальних еколого-економічних небезпек. Зазначені фактори є першопричиною появи додаткових витрат суб'єктів господарювання та спричиняють втрату валового внутрішнього та валового регіонального продукту, обумовлюючи необхідність розроблення системи ефективних економічних інструментів управління економічним потенціалом регіону з урахуванням вимог еколого-економічної безпеки (ЕПР з УВЕБ).

Під еколого-економічною безпекою можна розуміти стан збалансованого розвитку та захищеності соціально-економічної підсистеми регіону від реальних та потенційних загроз, що створюються впливом як антропогенних, так і природних факторів на довкілля.

Л.Л. Огарок [12] зазначає, що «більшість досліджень з проблем економічної безпеки присвячено визначенню її національного рівня, іншими словами, економічної безпеки України в цілому. Тим часом економічна безпека і стійкий розвиток суб'єктів держави є основою національної безпеки, а розвиток регіонів перебуває на такій стадії, коли наростання старих і виникнення нових загроз безпеці стають непередбачуваними. До того ж не вироблена система управління економічною безпекою регіону в складі державного механізму управління соціально-економічними процесами».

Концепція управління ЕПР з УВЕБ повинна пов'язувати в єдине ціле три основні регіональні підсистеми (інституціональну, соціально-економічну та екологічну) і розкривати основні принципи їх взаємодії (рис. 1).

Рисунок 1 – Рівні еколого-економічних взаємозв'язків у системі управління економічним потенціалом регіону

У контексті концепції ЕПР з УВЕБ увагу необхідно концентрувати на дослідженні еколого-економічних взаємозв'язків між елементами інституціональної, соціально-економічної та екологічної підсистем регіону (рис. 2).

У цілому урахування вимог еколого-економічної безпеки регіону призведе до структурної перебудови соціально-економічної підсистеми регіону у напрямі її екологізації. А саме: до формування раціональної та екологічно збалансованої просторової структури економіки регіону; розвитку ефективних конкурентоспроможних напрямів економічної діяльності; раціонального використання трудових ресурсів; вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів; досягнення регіональної збалансованості інтересів охорони природного середовища та соціально-економічного розвитку; покращання демографічної ситуації; збільшення тривалості життя населення регіону; покращання стану НПС; підвищення показників валового регіонального продукту.

Необхідно підкреслити, що для успішної практичної реалізації концепції управління ЕПР з УВЕБ необхідною умовою є обов'язкове вартісне вираження усіх взаємозв'язків між елементами екологічної та соціально-економічної підсистем регіону, яке може характеризуватися обсягами доходів та витрат соціально-економічної та інституціональної підсистем регіону. Характер таких взаємозв'язків залежить від ступеня антропогенного тиску соціально-економічної системи на довкілля.

У ринкових умовах господарювання однією з основних умов врахування вимог еколого-економічної безпеки регіону є неперевикнення інтегрального антропогенного навантаження на довкілля відновлюваної здатності його екологічної підсистеми.

Кожен регіон має свої індивідуальні максимально припустимі значення антропогенного навантаження на довкілля, які обумовлені індивідуальною здатністю його екологічної підсистеми до асиміляції розміщення забруднювальних речовин та самовідновлення.

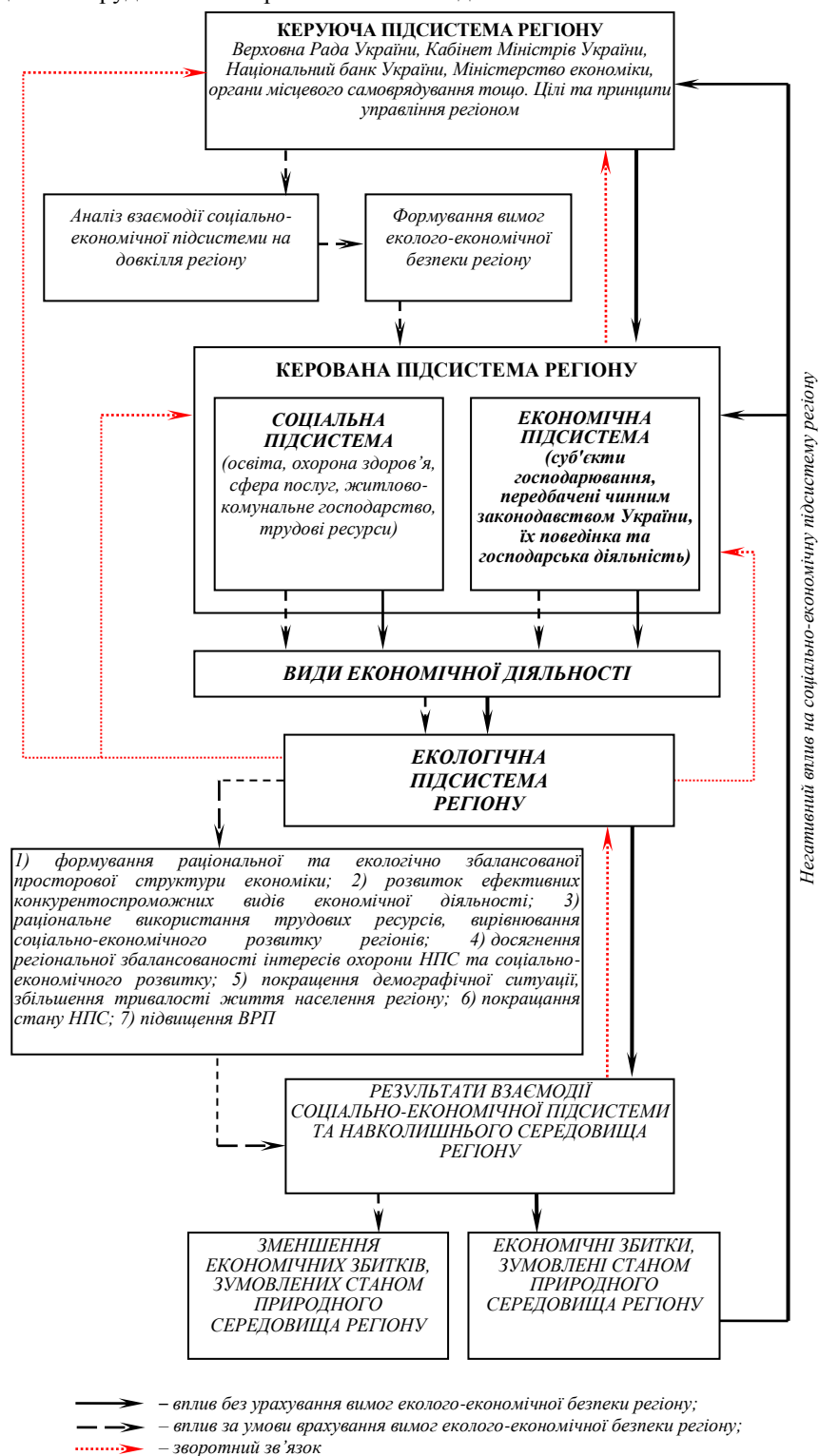

Рисунок 2 – Урахування вимог еколого-економічної безпеки в управлінні економічним потенціалом регіону

Врахування вимог еколого-економічної безпеки регіону допоможе привести у відповідність темпи економічного розвитку регіону та індивідуальні можливості його екологічної підсистеми. Тобто темпи економічного розвитку регіону повинні знаходитися у межах діапазону допустимих значень – відповідати індивідуальним темпам асиміляції забруднювальних речовин та самовідновлення екологічної підсистеми регіону.

Загальновідомим фактом є те, що ринкові механізми не завжди спрацьовують щодо урахування вимог

еколого-економічної безпеки. Тому сьогодні актуальним завданням залишається формування організаційно-економічного механізму управління економічним потенціалом регіону з урахуванням вимог еколого-економічної безпеки та оцінки економічного ефекту від його впровадження на основі системного підходу.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз показав, що урахування екологічного фактора в управлінні економічним потенціалом території може сприяти формуванню раціональної та екологічно збалансованої просторової структури економіки; розвитку ефективних конкурентоспроможних видів економічної діяльності; раціональному використанню трудових ресурсів, вирівнюванню соціально-економічного розвитку регіонів; досягненню регіональної збалансованості інтересів охорони природного середовища та соціально-економічного розвитку; покращенню демографічної ситуації, збільшенню тривалості життя населення регіону; покращенню стану природного середовища; підвищенню ВРП.

Успішна практична реалізація концепції управління ЕПР з УВЕБ можлива лише за умови правильного врахування цілей еколого-економічної безпеки регіону. Для цього необхідною умовою є забезпечення збалансованості економічного розвитку регіону та асиміляційно-відновлюваних можливостей його екологічної підсистеми, що може бути досягнуто шляхом формування організаційно-економічного механізму управління економічним потенціалом регіону з урахуванням вимог його еколого-економічної безпеки на основі системного підходу.

SUMMARY

The article deals with theoretical and methodological bases for the formation of organization and economic mechanism of managing the economic potential of the region taking into account the requirements of environmental and economic safety.

Key words: *economic potential, environmental and economic safety, organizational and economic mechanism, management, region.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бачевський Б.С. Потенціал і розвиток підприємства: [навчальний посібник] / Б.С. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О. Решетняк. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.
2. Большая Советская Энциклопедия: в 30 т. / [гл. ред. А.М. Прохоров. - 3-е изд. – М.: «Советская энциклопедия», 1975. – 628 с.
3. Большой экономический словарь / под ред. А.Б. Борисова. – М.: Книжный мир, 2000. – 895 с.
4. Бохан А.В. Міжнародна екологічна безпека: сучасні виміри та принципи реалізації [Електронний ресурс] / А.В. Бохан // Ефективна економіка. – 2009. – №3. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=42>
5. Железняк В.В. Дослідження підходів до формування системи показників кількісної та якісної оцінки економічного потенціалу підприємства [Електронний ресурс] / В.В. Железняк, Л.А. Шило // Ефективна економіка. – 2010. – №9. - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=313>
6. Жулавский А.Ю. Основы эколого-экономической сбалансированности развития региона/ А.Ю. Жулавский // Вестник Сумского государственного университета. Серия Экономика. – 2007. – Т.2, №1. – С. 112 – 122.
7. Іванюта П.В. Державне регулювання еколого-техногенною безпекою України [Електронний ресурс] / П.В. Іванюта // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – №8. Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=164>
8. Краткий экономический словарь / под ред. Ю.А. Белика, Е.Ф. Борисова, Г.Я. Кипермана. – М.: Политиздат, 1989. – 399 с.
9. Малиш Н.А. Екологічна політика: конфліктність, стратегія, тактика [Електронний ресурс] / Н.А. Малиш // Державне управління: теорія і практика. – 2009. – №2 (10). – С. 1 – 9. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2009_2/doc_pdf/Malysh.pdf
10. Малиш Н.А. Екологічна складова економічної політики України [Електронний ресурс] / Н.А. Малиш // Державне управління: теорія і практика. – 2009. – №1 (9). – С. 1 – 9. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2009-1/doc_pdf/Malysh_NA.pdf
11. Мерзликина Г.С. Оценка экономической состоятельности предприятия: монография / Г.С. Мерзликина, Л.С. Шаховская. – Волгоград: ВолГТУ, 1998. – 263 с.
12. Огарок Л. Л. Системний підхід до управління економічною безпекою як регіональної складової державного механізму [Електронний ресурс] / Л.Л. Огарок // Державне управління: теорія і практика. – 2005. – №2. - Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2005-2/>
13. Остроухов В.М. Сущность категории «экономический потенциал промышленных предприятий» [Електронний ресурс] / В. М. Остроухов // Менеджмент инноваций, – 2009. – №4. – С. 288-291. Режим доступу: http://grebennikon.ru/search_page.php?phrase=%FD%EA%EE%ED%EE%EC%E8%F7%E5%F1%EA%E8%E9+%EF%EE%F2%E5%ED%F6%E8%E0%EB&x=0&y=0
14. Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 р. № 188/98-ВР «Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=188%2F98-%E2%F0&p=1290941518787903>
15. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р. № 880-р. «Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=880-2007-%F0&p=1290941518787903>
16. Социально-экономический потенциал региона: монография / А.М. Телиженко, Е.В. Лапин, Л.Г. Мельник, С.Н. Ильяшенко, В.Н. Кислый и др.; под общ. ред. проф. О.Ф. Балацкого. – Сумы: ВТД «Университетская книга», 2010. – 364 с.
17. Сталій розвиток: еколого-економічна оптимізація територіально-виробничих систем: навчальний посібник / Н.В. Карасва, Р.В. Корпан, Т.А.Коцко, І.В. Недін, Є.В. Хлобистов, І.П. Частокотенко; за заг. ред. І.В. Недіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 384 с.
18. Хлобистов Є.В. Проблеми забезпечення екологічної безпеки в умовах трансформації економіки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.08.01. - економіка природокористування та охорони навколишнього середовища / Є.В. Хлобистов. – К.: РВПС України НАН України. – 2005. – 34 с.
19. Экономический потенциал административных и производственных систем: монография/ О.Ф. Балацкий, Е.В. Лапин, В.Л. Акуленко и др.; под общей ред. О.Ф. Балацкого. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2006. – 973 с.
20. Griliches Z. Patent Statistics as Economic Indicators: A Survey / Z. Griliches // Journal of Economic Literature. – 1990. – Vol. XXXVIII. – P. 1661 – 1707.

Надійшла до редакції 24 грудня 2011 р.